

ÚVOD

„Být dnes zamstnan jako nakladatelsk redaktor, asi bych si celkem bezodkladn začal hledat novou práci. Něco aspoň trochu perspektivnjřho... paprov nakladatel končí, to je přece evidentn,“ řekl mi zhruba před rokem jeden mj kamarád s mile potmřilm úsměvem u rozhovoru nad tématem m dizertace. Paprov nakladatel že končí?

Pravdpodobn se nezmlm, řeknu-li, že v souasn době prochází česk knižn trh, jehož jsou nakladatelsk domy neopominutelnou součastí, obdobím nejcitelnjřch proměn od své hořkosladk transformace po roce 1989 (viz Halada 1996, řmejkalov 1998, řmejkalov 1999). Je třeba se dstojn vypořádat s dalřm zvyřovnm snížené sazby DPH, týkajícího se i knih, z 10% na 14% a připravit se na jeho potenciln důsledky. A za druh: je třeba dkladn promyslet, jak se postavit k fenoménu elektronických knih.

Vzhledem ke skutečnosti, že v české společnosti je kniha stále vnímána pedevřm jako kulturn objekt (řmejkalov 2000, Trávníček 2008), msty sakralizovan ař zfetiřizovan, nikoli jako „obyejn“ tržn zboř, je celkem pochopiteln, že mediln reprezentace obou kauz se vyznačovala nutkavou tendencí pracovat i s mechanismy morln paniky. Odpůrci zvyřovn DPH, oficiln prezentovan Svazem českých nakladatel a knihkupců, formulovali své argumenty velice emotivn, kdy například ve „Vzvy na obranu knih“¹ př:

esk knihy byly od konce druh svetov války postiřeny dvěma pohromami. V roce 1948 byla vylastnna nakladatelství a knihkupectví, zavedena tuh cenzura a řada autorů umlena či vystavena perzekuci. Během normalizace po roce 1968 pak byly z knihoven stařeny dalř statisíce svazků zakázaných autorů. Zvřšení DPH na knihy chystan vládou tentokrát demokratickou bude znamenat pohromu novou, neboř vrazn zredukuje knižn produkci. A tisíce dalřch knih nebudou moci vyjít. (citováno z Vzvy na obranu knih, online dostupn z <http://sckn.cz/index.php?p=vyzva>)

Ani protistrana sporu (pedevřm vláda České republiky) nezakládá - mořn pekvapiv - svou argumentaci na relativizovni zpochybovn premis, že by stát měl kulturu podporovat a že knihy vznamn pispvj ke vzdělanosti nroda². Prohlařuje vřak, že v aktuln ekonomick situaci je třeba zohledňovat i jin priority a že situace je jist doasn. „Boj“ o výjimku z DPH pro knihy byl i navzdory vypjat prezentaci krtk – řdn zsadn veřejn diskuze o vztahu státu a literatury nepodntil.

Tma elektronických knih je v tomto ohledu slibnjř. Ačkoli ani zde pravdpodobn nelze očekávat hlubokomysln celospoleensk polemiky o tom, jak se s elektronickou formou proměňuje idea literatury atenřsk zvyky, nevyřeřen otázky, zda e-booky nahradí tiřtn knihy, jestli to nepovede k sms-románům či kter z nabzenchteek prosadí dominantn formát pro elektronick knihy, mo-

¹ Dokument „Výzva na obranu knih“ je petice iniciovan Svazem českých knihkupců a nakladatel v reakci na avizovan zvyřovn niřř sazby DPH v únoru 2011 a slouřila mimo jiné jako argument p vyjednávání SKN s vládními pedstavitli. Výzvu bylo mořn podepsat online, podpisov archy byly k dispozici rovnř v knihkupectvchi knihovnch. K 31. prosinci 2011 byla Výzva uzavřena,tajc celkem 163 136 podpisů.

² „Pan ministr [financí, t.. Miroslav Kalousek] naře argumenty nezpochybňoval, ale zároveň nám řekl, že se nedá nic dělat a knižn produkci je potřeba obetovat na oltář shody v koalici a jednotn sazby daně z pidan hodnoty,“ řekl iDNES.cz Pistorius [předseda SKN].“ Dostupn online z http://zpravy.idnes.cz/kalousek-nakladatelum-a-knihkupcum-neustoupil-budou-demonstrovat-1f3-/domaci.aspx?c=A110526_165028_domaci_hv

hou rezonovat v myslích lid i na stránkách novin podstatn dle – přechod není okamžit ani nevyhnuteln (není nařazen „shora“). Pozornosti hodn je, že souasn se stoupající oblibou ten na tabletech a e-readerech jako by končilo ostr rozdlen diskuze o nov technologii na nadřšen obhájce a nemn zuřiv odpurce. Hrany argumentů těch, kdo vyznvaj ideologii „print is dead“, i těch, co přisahaj na „Gutenberg forever“ jsou obruřovny v procesu zevřednvn novinky, s pronikáním e-book do každodennosti širokého spektra uživatel (Striphas 2009).

Stejn jako jsou konsekvence ten na e-readerech podstatn z hlediska literrn teorie (jak se formln a obsahov promn literrn texty?) i z pohledu recepční teorie (jak budou modifikovány dosavadní tenřsk návyky?), fenomén elektronických knih m nepochybn zsadn význam pro producenty knih. Pro knihkupce, typografy, ilustrátory - a pro knižn nakladatele, tvořící pomysln centrum řetězce fungujícího v kontextu knižního trhu (Pistorius 2003). V esk republice je jako nakladatel definován ten, kdo si zařídí o přidlen s ISBN³. Tm je zařazen do evidence veden Nrodn knihovnou esk republiky; na zklad jejich údajů lze říci, že v souasn době (ke konci roku 2011) figuruje na eskm knižním trhu 5074 nakladatelských subjekt⁴. Knižn trh je charakteristick tím, že jde o „specifick odvětví hospodářství s velkou nehomogenitou svých jednotlivých segmentů“ (Balařtk – Císař 2009: 87). Kromě toho, že je tu inherentn obsaženo napětí mezi ekonomickou a kulturn hodnotou prodávaného zboží, platí, že ačkoli technologie publikování knih je v základních aspektech standardizována, klčovm diferencujícím prvkem je druh literatury (např. literatura pro dt, poezie, self-help literatura, mapy a turistick průvodce atp.) a clov skupina čtenářů (třdn podle věku, vzdělání atp.).

Jestliže akceptujeme víře uvedenou poznámku o percepci knihy jako komodity sui generis a zkusíme od ní na moment odfiltrovat její ekonomickou hodnotu, lze knižn trh modelovat jako literrn komunikaci, kde by na klasick literrn-teoretick linii autor – text – tenř byl nakladatel v pozici autora⁵, producenta. Protože o knižním průmyslu lze zároveň teoretizovat jako o průmyslu kulturním, resp. kreativním a mediálním (Thompson 2010), předpokldm, že nakladatel pln zároveň funkci **gatekeepera**, hldae u brány (selektuje, kter tituly publikovány budou a kter ne) a funkci **opinion leadera**, názorového vdce (disponuje potenciálem podílet se na konstituování specifického diskurzu

³ ISBN, International Standard Book Number, je tnctimstn (pvodn desetimstn) numerick kód uren pro jednoznačnou identifikaci jednotlivých knižních vydání. Vznikl koncem 60. let ve Velké Británii jako nrodn systém, postupn se rozřřil a začal pouřivat celosvtov; v esk republice funguje od roku 1989.

⁴ Toto slo vřak může být zavádějící. Nekontruluje se, zda snaživ adept na nakladatele přidlenho ISBN skuten vypořije, připadn nerozmyslí-li si sv nov řemeslo po publikování jedn knihy. Podobn neexistuje řdn oficiln povinnost pro ty, které chtějí knihy vydávat, se registrovat. slo 5074, jakkoli psobiv může být, je tedy ne zcela pesnm údajem, protože na jednu stranu zahrnuje i ty, jejichž podnikání v knižn branži je ukončeno, a na druhou stranu nutn nept se vřemi, kdo by potenciln mohli být zařazen do škatulky knižn nakladatel.

Proč je nutn brát uveden údajů s patřcnou rezervou se pokusm demonstrovat na přkladu nakladatel, kter vydávají beletrii (tj. jsou uvedeni u zamřen „Fiction“ v katalogu Nrodn knihovny esk republiky, online dostupn z <http://aleph.nkp.cz/F/>, báze NAK: Adresář nakladatel v R): př zadání dotazu „Fiction“ v kolonce „zamřen“ m čtenářů k dispozici seznam s 694 nakladatelskými subjekty, které vydávají mimo jiné beletrii. Po dalřm hledání, zda přislřn nakladatel vydali v roce 2010 alespoň jednu knihu a jsou tedy v současnosti aktivn, jich zbývá 269. Z toho u 150 subjektů t roční produkce pt a mn knih. Identifikování nakladatelsk pole tedy rozhodn není tak diverzifikovne ani preplnne, jak by se na první pohled mohlo zdát.

⁵ Toto platí i v připad, zvřme-li námítku, že takovou komunikaci zakládá vřdy autor textu a role mluvícího by proto měla být přiknuta jemu. Platí totiž, že na finln podob textu se tu více, tu mn podl přislřn nakladatelsk redaktor, text může být doplněn ilustracemi, na jeho vzhledu se podl typograf a grafik a tak dále. Text uren k publikování proto s jistou mrou zjednoduřn budeme chápat jako produkt nakladatelství a jako mluvícího tedy nakladatele.

o literatuře, kdy implicitn, v souladu se svým edicnm profilem, definuje, co je za literaturu povařovno a co je ve stanovenm rozpětí vnímáno jako dobr a co jako špatn. Vedle literárních teoretiků, kritiků a recenzentů pak kniřn nakladatel jednoznan pat mezi ty, co pispvj k formování literárního kánonu dan společnosti.

Vrátíme-li se k tématu elektronických knih, je to i tato „nezaslouřen“, privilegovan pozice nakladatele aktivn utvářet literrn kánon, co rozpaluje vyznavače digitln revoluce v kniřnm prmyslu a co je podněcuje předpovídat tiřtnm knihám brzkou a rychlou smrt. Źe v literatuře nejde vsostn o nezainteresovan odhalování utajených, předefinovaných struktur metafyzického krásna, ale o sociln konstruování polarity mezi vysokou a nízkou (resp. masovou, resp. populrn) kulturou (viz např. Hall 1994) je názor v řrř veřejnosti zastvan relativn krátkou dobu a kromě vc jak dvacetiletého směřování republiky k modelu zpadn demokratick společnosti zřejm souvisí s anarchismem postmodernismu či trendem fragmentarizace publik spjatm s pchodem „nových médií“ (Alasuutari 1999). Je v čemsi vmluvn, ře digitln revolucionáři vřsinou zanj a kon s poněkud vágním prohlřenm, ře publikovat dnes míře kařd, tak pro zachovávat tak tradin a neprzpsobivou instituci jako „kamenn“ nakladatelství. Pripouřtm, ře parafrzovan vychodisko je relevantn, jeho implikace však nejsou tak prmoar a prostink kauzln vysvtlen, kter je nabízeno, redukuje sociln realitu na limitovan soubor mechanických, bezpen predikovatelných úkonů. Je sice zřeteln, ře nakladatelo-va role gatekeepera je marginalizována tm, ře rozpětí nabízených text ke čtení je skuten řirok. Naproti tomu jeho funkce opinion leadera skrze pedeřl trend míře snad i posilovat, protože dleřitm se nyní stává nikoli knihu vydat, ale protlačit ji k publiku, ideln pak garantovat j zájem jak čtenářů, tak literárních recenzentů. V tomto ohledu jsou tradin nakladatelsk domy ve srovnání s digitálními proto-nakladatelskými subkulturami v relativn vhodn pozici a jejich řance na udržn statusu opinion leadera ve vech literatury jsou i při minimln porci snahy nezanedbateln. Zkusme se podvat pro.

LOGIKA POLE

Francouzsk novinář Jean-Philippe de Tonnac zahajuje svou knihu rozhovorů s italskm medievalistou, smiotikem a spisovatelem Umbertoem Ecem a s francouzskm scénáristou Jeanem-Claudem Carrierem znmm citátem z Hugova románu Chrm Matky Boří v Paříži: *"Jedno zabije druh. Knihy zahubí stavby."*⁶ Jeho interpretace uvedených slov je prkladn třitelsk: jak vřichni víme, architektu-

⁶ pln formulace myřlenky shrnut ve dvou krátkých výrocích zní takto:

„Naše čtenářky nm odpustí, zastavíme-li se na chvíli, abychom vypátrali, jak asi myřlenka se skrývala v záhadných slovech arcijáhna: "Toto zabije ono. Kniha zabije budovu."

Podle nařeho mnn měla tato myřlenka dvoji význam. Predvřm to byla myřlenka kněze. Vyjadřovala hrůzu duchovního z nov moci, kniřtisku; zdřen a zvrat sluhy Bořho nad zrnm lise Gutenbergovm. To se kazatelna a rukopis, slovo mluven a slovo psan, zalekly slova tiřtnho; bylo to něco podobného řasu vrabce, kdyby spatřil, jak legie andl rozepjala svých řest milionů křidel. Byl to křik proroka, jenř uř slyř řumn a hemřen osvobozeného lidstva, jenř vidí, jak rozum v budoucnosti podryje nbořenstv, jak úsudek sesad s trnu vru, jak svět třeše Římem. Byla to vřtba filosofa, jenř vidí, jak lidsk myřlenka okřdlen tiskem prch z theokratick ndrře. Byla to smrteln úzkost vojáka, kter si prohlř ocelov beran a říká si: "Vř se zhroutí." Znamenalo to, ře jedna moc vystřídá druhou. Znamenalo to: Tisk zabije církev.

Ale za touto prvn myřlenkou, nepochybn velmi prostou, byla podle nařeho mnn jeřt jin, pvodnř myřlenka, důsledek on prvn, myřlenka mn zjevn a snadněji popirateln, rovnř filosofick názor, ale ne jř jen kněze, nbrř ucence a umělce. Byla to předtucha, ře lidsk myřlenka, kdyř zmn formu, zmn také způsob vyjadřování; ře se zkladn myřlenka kařdho pokolení nebude jř psáti touř látkou a tmř způsobem; ře ka-

ra nezanikla, „*jen ztratila svou funkci vlajkonoše transformující se kultury*“. De Tonnac pokračuje podobn smřliv a nepřliř objevn:

Nejrznj praktiky a zvyklosti prost existují vedle sebe a nic nm nečiní vetř radost než rozřřen palety možností. Zabil snad film malstv? Nebo televize kino? Přvtejte tedy elektronick čtečky a dalř zařízení, jež nám na jednom displeji zajist přístup k digitalizovan svetov knihovn. (de Tonnac 2011: 10?)

Tonnacv způsob rmovn rozhovorů s Carrierem a Ecem se soustřd na dvě ze tří základních oblastí spjatých s literrn komunikc, naznačených vyř. Totiž, co znamen příchod e-book pro literaturu jako takovou (je *Vojna a mr* vhodnm textem pro čtečku?) a co pro čtenářů (je mon ist na čtečce ve van?). Dovolím si nastolenou argumentaci prodloužit: jak rozumět vyroku „knih zabije budovu“ z hlediska nakladatele? Odpověď-hypotéza: varování přd příchodem nového média signalizuje, že je třeba přípravit se ne na absolutn vytlaen starého média novm, ale pott s jistou rekonfiguraci mocenských vztahů v poli. Jinými slovy, lze očekávat, že do nakladatelského pole budou tt vstupovat nov subjekty, které mohou modifikovat zaveden struktury pole a strategie v něm pouřivan.

Tm se dostávám k základnímu teoretickému vychodisku práce: k pojetí sociálního prostoru u francouzského sociologa Pierra Bourdieu, v aplikaci pak konkrétněji k jeho modelu uměleckého pole (Bourdieu 1996), kter je bez problémů pouřiteln⁷ i pro charakterizování prostoru, v nmz operují knizn nakladatel, proto na jeho zklad koncipují zkladn obrysy „pole nakladatelského“. Bourdieu sociln prostor konceptualizuje primrn jako prostor diferencí („*existovat v prostoru znamen liřt se*“), jako strukturovan prostor sociálních pozic, které mohou být obsazovány aktéry či institucemi a v nmz je konkrtn pozice aktéra dána typem a celkovm objemem **kapitálu**, jmz tento disponuje. Jak potvrzuje MartuCELLI ve sve interpretaci Bourdieuho teorie,

modern diferencovan společnost není součtem polí, ale souborem různých polí s relativn autonomními pravidly, kter nemohou být založena na jedin logice, i kd pozice uvntř těchto polí odkazují k njak homologii s polem moci (MartuCELLI 2007: 94)

menn kniha, tak pevn a trvanliv, ustoupí knize paprov, jeřt pevnj a jeřt trvanlivj. S tohoto hlediska měla nejasn formule arcijhnova druh smysl; znamenala, že jedno umění svrhne s trnu druh umění. Říkala: Tisk zabije stavitelství.“ (Hugo 1956: 168)

⁷ Možnost vytvořt tuto paralelu je usnadněna přdevřm skutečností, že jak pro umleck, tak pro nakladatelsk pole je charakteristick ekonomie kulturních statků, jež je v kontextu modern (kapitalistick) společnosti specifick tím, že se „*vyznačuje skoro vřmi rysy ekonomie přdkapitalistick*“, tj. popírá ekonomick zřtel, je jakousi ideovou pokračovatelkou ekonomie daru. Bourdieu páře: „Bestseller nn automaticky uznávání za skuten dlo a komern úspěch může dokonce platit za odsouzen. A naopak zase proklet umělec (což je vynález dějin, proklet umělec, stejn jako ani samotn pojem umělec, neexistoval vřdycky) me ve sve proklatosti, j ho stíhá jeho století, vidět známku budoucí vyvolenosti.“ (Bourdieu 1996: 138) Podle Bourdieua dnes pole kulturn produkce ztrácejí svou autonomnost – důraz na ekonomickou hodnotu zain pronikat i sem. Lze říci, že odpudivost mezi ekonomickou a kulturn hodnotou uměleckého objektu, jak o n Bourdieu v citovan pasáži páře, je dnes transformována v tu vice, tu mn procitovn napětí mezi oběma (je zásluhou přdevřm kulturnlnch studií, že na komern spřnou (masovou) tvorbu se přstalo automaticky pohlížet jako na podřdnou). K tomuto tématu a konkrétním nakladatelskm strategiím, jak toto pnut vyřřit, se dostaneme později.

Každ **pole** disponuje vlastním systémem pravidel a předpokladů (logikou pole). Podle Bourdieua existuje urit vztah mezi sociálním postavenm, dispozicemi (habitusy) a zaujímáním postojů, jež se vzjemn ovlivnj. Jak uvádí na prkladu literárního pole (mikrosvěta),

strategie aktérů a institucí zapojench do literárních boj, to jež jejich postoje (specifick, tj. nprklad stylistick, i nespecifick, tj. politick, etick apod.), závisí na jejich postaven ve struktuře pole, neboli v rozdlen specifického symbolického kapitálu, a uz institucionalizovaného či ne (vntrn uznání nebo vnjř proslulost), postaven, kter je prostřednictvím základních (a na postaven relativn nezávislých) dispozic jejich habitusu vede buď k uchovávání struktury onoho rozdlen, nebo ke snaze ji zmnit, to znamen buď k pokračování v zavedených pravidlech hry, nebo k jejich zvrcen. Protože je vřak boj mezi aktéry v dominantním -postaven a těmi, kdo o toto postaven usilují, veden vřdycky o něco, protože se sřetaj nad určitými otázkami, závisí jejich strategie také na stavu uzkonn problematiky, to jež na prostoru možností zděděných z boj předchozích, kter do urit míry prostor možných postojů definuje a tm ovlivnje snahy o řešen, ili i vývoj produkce. (Bourdieu 1998: 49)

Avizovan vztah mezi pozicemi a postoji tedy podle autora není determinovan nijak mechanicky – jinými slovy, zdnliv bezrozporn argumentace digitálních revolucionr, že se vstupem elektronických knih na trh star struktura jednoduře zanikne a bude vytvořena síť zbrusu nov, se i ve světle citovaného prkladu jev jako ponekud simplifikovan. O něco více tak lze spoléhat na hypotézu o rekonfiguraci sil v nakladatelskm poli s objevenm nového média. Více či méně totéž platí, že tradin nakladatel disponují znalostí historie pole, osvojili si j strategie potebn ke změně či k uchovávání hlavních struktur pole, uplatnvan v souladu s jeho logikou, a míra naakumulovaného kapitálu, kter potřebují ke zviditelnn svých manévrů v poli, je potenciln vřř než ta, j disponuje zaatenk do pole vstupující.

Pedstaven Bourdieuho pojmy „pole“ a „kapitál“ byly v prbhu času mnohými autory aktualizovány a doplnovny: pro mou práci je klov jejich upraven britskm sociologem Johnem B. Thompsonem, jen si je nedávno vypůjčil do konstrukce svých výzkumu nakladatelsk sféry (Thompson 2010, Thompson 2005). Významnou modifikaci provádí u pojmu „kapitál“, respektive ve vytu jeho druh. Aby pojem fungoval jako stabiln analytick nástroj, mn Thompson pvodn Bourdieuho vyet – ekonomick, sociln, kulturn, symbolick, politick – a jako pro nakladatelsk pole charakteristick druhy uvádí kapitál ekonomick, lidsk, sociln, intelektuln a symbolick. Popis nyní jen telegrafick: ekonomick kapitál odkazuje k finančním zdrojům nakladatele, koncept lidského kapitálu pak k pracovníkům nakladatelství (zde se Thompson soustred pedevřm na sledování rovn redaktorů a editorů, neboť prve ti tvor „*kreativn jádro nakladatelsk firmy*“). O sociálním kapitálu páře Thompson v souvislosti s kultivc literárních a společenských konexí; intelektuln kapitál nakladatelství spoiv ve vlastnictví autorských právě k textům; konen symbolick kapitál lze pregnantn zpodobnit jako prestiž nakladatele. Ačkoli Thompson zkoumal anglo-americk nakladatelsk trh a ne veřker jeho poznatky nutn platí i pro trh esk, stojí jist za povřimnut, jak siln důraz je v kontextu uspoko- jivho provozu nakladatelství kladen na jeho lidsk uastnky a jejich vzjemn vazby. Nprklad tma paperbookov revoluce ve Velké Británii a USA Thompson nesleduje izolovan, s výhradním zamřenm na otázky, zda a pro je lepř kniha v pevn či mkk vazbě, ale pbliuje ji v souvislosti

s přibhy britského nakladatele Allena Lanea a jeho amerického kolegy Roberta de Graafa, kteř publiku dokázali prezentovat důvody změny téměř umělecky, přesvdiv a bezchybn – laicky řeceno, uměli presun k paperbackm i takto pepisovan pravidlatentenřm prodt. Lze to vnímat jako další malou cihličku podpírající konstrukci hypotézy, že změna média pravdpodobn nebude mít nutně za důsledek absolutn zhroucen dosavadních struktur nakladatelského pole, jak navrhu technologct determinist.

BOJ O DISKURZ

Třetím dležitm pojmem vypjenm od Pierra Bourdieua je **illusio**. Synonymn jej označuje rovněž jako zájem, vsazeni prost vztah k poli; je vyjdřenm aktrova přesvden, že má smysl účastnit se hry-aktivity rozehran uvnitř určitého pole. Bourdieu typicky obšírn vysvětluje:

Ano, být chycen, zaujat hrou, věřit, že hra stojí za námahu, nebo prost že stojí za to hrát, to je illusio. A pesn toto znamen ve svém prvním smyslu slovo zájem, totiž skutečnost, že se sociln hře přisuzuje důležitost, že tm, kdo jsou v n, kdo se na n podle, záleží na tom, co se v ní děje. Interesse znamen "být v", účastnit se,ili souhlasit, že hra stojí za to, aby se hrála, a že stojí za to usilovat o vsázky, kteř ve hře a hrou vznikj; znamen to uznávat hru a uznávat vsázky. (Bourdieu 1998: 106)

Jedním dechem Bourdieu dodává, že mezi habitusem a polem existuje vztah ontologick souhry, což zpochybňuje připadn snahy redukovt illusio na vedomou, racionln kalkulaci aktérů. Zaujetí přisuzuje autor specifick kvality; říká, že zatímco zainteresovanými je illusio žito jako samozřejm, tomu, kdo je vně pole – nepodílí se na dan hře – se totéž zd být iluzí.

Pro úcely zamřlen práce můžeme opatrn zkusit zkombinovat illusio Bourdieua a **diskurz**, kdy budemeerpat z text Michela Foucaulta. Jist nelze dan pojmy vnímat jako dokonale se překrvajc, nicméně proces hledání moznch společných styčných mst potenciln skýtá zjímav nálezy, než aby byl rovnou vyloučen jako nevhodn. Protože „diskurz“ je jeden z nejprofanovanřších pojmů současných sociálních a humanitních věd, zkusme jej nejprve ukotvit v zkladn, kompletující definici: diskurz jako „*uspořdan soubor vt o daném předmtu, konkrtn podoba vědění*“ (1996).

Diskurz je pro svého aktéra podobn samozřejm a neviditeln, jako to Bourdieu popisuje u pojmu illusio – analogicky, taky pocit umel konstruovanosti iluzornosti diskurzu a zaujetí z pozice vnějšího pozorovatele je podobn. Podstatn rozdln u obou autorů jsou myšlenkov postupy a teoretick principy vedou k takovému konstatování: zatímco Bourdieu, jak bylo víře uvedeno, spoléhá na *ontologickou* souhru mezi aktrovm habitusem, definovanm jako „*generativn a jednotící princip, kteř z charakteristických vztahových rysů vlastních určitému postaven, vytváří jednotn žitovn styl, to jest celek, v němž se sjednocuje volba osob, statků, i praktickchinnost*“ (Bourdieu 1998: 15) a polem, Foucault hovoř o anonymitě a autonomii diskurzu, rozptylen a vřudypřtomm moci a subjekt víceméně znehybjuje. Pro formulování předpoklad u zkoumanm nakladatelskm poli z tohoto střetu vybírám následující: pro knižn nakladatele zainteresovan a aktivn jednájící v daném poli je charakteristick specifick *zaujetí*, spoívjc v jejich vřni pro hru a akceptování jejich pravidel včetně znalosti historických trajektorií, kteř přispvaly k jejímu ustanovení a promnm. Hypotézu o přítomnosti ontologick vazby mezi strategiemi uplatňovanmi v poli a habitusy účastníků nicméně vnímá jako

pro zamýšlen vyzkum irelevantní a preferuji Foucaultovmi texty inspirovan předpoklad o autonomii diskurzu, kdy člověk je percipovn jako produkt diskurzivních praxí.

Lze uvařovat o modelování vztahu obou pojmů (illutio a diskurz) i tm způsobem, že si představíme diskurz jako podmnořinu illutio. Zhruba takto: v rámci nakladatelského pole mohu uvařovat o existenci třšitelskho diskurzu (nakladatel spolhjc na dobr vkus čtenáře a na falešnou konstruovanost hranice mezi vysokou a populrn kulturou), diskurz technologického deterministy (kter bezvhradn spoléhá na elektronick knihy a radostn ruší sv kontakty s dodavateli a tiskárnou) i diskurz obrozeneckého vychovatele (nakladatel cítící morln povinnost publikovat nadčasovou literaturu, byt by na tom měl prodělávat). Trochu jinak profilované diskurzy, avšak stejn illutio v tomtéž poli. Protože jeho elementům – vášeň pro hru, znalost pravidel a historie, touha uchovat nebo zmnit stav pole – mohou rzn jedinci rozumět různými způsoby, diskurzy se liší. Hypoteticky vzato, po oddlen perspektivy by mělo být mořn vnímat diskurz a illutio jako homologick pojmy (soustředit se na hlavn prvky diskurzu nakladatelského pole). Nosnost obou těchto nvhu zkusím prověřit v analytick části práce.

S pojmem illutio spojuje Bourdieu otázku „o co se hraje, co je v sázce?“, tj. co je předmětem soustředěného zájmu aktérů participujících v poli. S Foucaultem můžeme odpovědět: o dominantn postaven v poli, o ustaven privilegovaného diskurzu. Jestliže tyto výpovědi zkonkrtnme a pvedeme na situaci v nakladatelskm poli, lze v souvislosti s diskutovanm fenoménem elektronických knih a očekávanou transformcí pole odpovědět: hraje se o to, kdo prosadí svůj postoj k e-bookm jako vdc, orientující a pro ostatn hrce implicitn zvazn. Podrobněji se pak můžeme ptát, zda si sv privilegovan pozice udrží stávající nakladatel, nebo to bude nov hráč, kdo získá moc urcovat trendy; dle, jestli zvítězí konzervativn, nebo progresivn postoj a pro; či dokonce, zda není výchozí předpoklad myln a k signifikantnmu pekreslen struktur pole nakonec nedojde. V souvislosti s výše vzpomenutou inklinc čtenářského publika k rozmazání hranic mezi vysokou a populrn kulturou a obecnější, kulturlnmi studii iniciovanou tendencí k demokratizaci vkusu se lze ptát, zda se nehraje o samotnou pozici nakladatele jako opinion leadera. Funkci gatekeepera jíž víceméně ztratil, funkci morln autority, vychovatele a mluvícího národa rovněž (Balařtk – Císař 2009: 94); můžeme se tedy tázat, zda si uchová dosavadní status kulturního arbitra, přpadn s jakými modifikacemi a ústupky.

CÍLE PRÁCE

Plnovan vyzkum je koncipován jako kvalitativn, kdy ke sběru dat bude pouřito metody polostrukturovaných rozhovorů s vybranými českými kniřnmi nakladateli, kteří vydvj beletrii. Toto nakladatelsk zamřen bylo vybráno z následujících důvodů: za prvé, pojem *literatura* je nejčastěji asociován s krásnou literaturou, tj. beletri⁸, pro niř je charakteristick estetick prořívn textu a specifick tenřsk nvky⁹ - váhavost spjat s nerozhodnutm postojem k elektronickm knihám se zde pravděpodobněji bude projevovat v nejrozmantjších variacích, neboť přjet či odmtnut technologie v sou-

⁸ Škatulka „beletrie“ je v kategorizaci esk nrodn bibliografie vymezena celkem vgn – patří sem například tzv. erven knihovna, fantasy či to, co může být označeno jako „umleck tvorba“ – jinými slovy, produkty vysok i populrn kultury zde koexistují.

⁹ Na rozdíl od kuchařek, turistických původců, ale třeba i odborn literatury, u kterých je akcentována jin literrn funkce.

vislosti s beletrií je dáno hlavn osobn volbou¹⁰. Za druhé, segment nakladatelského pole koncentrovan okolo beletrie m nejbližze k původnímu modelu uměleckého pole Bourdieua. Data zskan z výzkumných rozhovorů budou posléze interpretována s využitím nástrojů a možností kritick diskurzivn analýzy.

Cílem práce je pokusit se na zklad diskurzivních strategií vybraných nakladatel konstruovat hranice pole a rozloen a orientaci sil v něm. Výzkum je zamyšlen jako prvotn hloubkov sonda do nepliš prozkoumaného ternu¹¹, neklade si proto za cíl vybran segment nakladatelského pole popsat co nejpodrobněji a vzhledem k velikosti vzorku nemohou být jeho závěry reprezentativn pro celou populaci. Jako limitaci plánovaného výzkumu je třeba rovněž vnímat určitou dekontextualizaci pozic nakladatel, s nimiž budou rozhovory vedeny – pslušn nakladatelsk pole nebude zkoumáno z hlediska jeho nesčetných interakcí s jednotlivými články řetězce knihnho trhu. Namísto exaktn mapy však, jak věřím, mj výzkum nabídne subtiln a barevn pohled na nakladatelsk pole, jeho společenskou roli a způsob komunikace se čtenářů, prhledy očima jeho aktivních participant, př jejichž komparaci a překrývání mohou plastičtěji vyvstat urit skryt jevy, neviditeln souvislosti, neuvdovan motivace. Práce si dále klade za cíl pblžit proces ospravedlnovn a vyjasnovn si postoje k novému médiu, kter provokuje narušn zaběhaných rutin – i mon jen bezhlav pd do prázdného prostoru, kde kniha ztratí svou výjimečnost...

LITERATURA

Alasuutari, Pertti (ed.). 1999. *Rethinking the Media Audience. The New Agenda*. London: Sage Publications.

Anderson, C. 2007. *The Long Tail: How Endless Choice is Creating Unlimited Demand*. Random House Business Books.

Balaštik, Miroslav - Císař, Jaroslav. 2009. „Transformace knihnho trhu a literatury po listopadu 1989.“ In *Studie současného stavu podpory umění. Sv.1. Definice, historie, transformace, reflexe, vzdělávání a výchova*. Praha: Institut umění - Divadeln stav.

Bourdieu, Pierre. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

Bourdieu, Pierre. 1996. *The rules of art: genesis and structure of the literary field*. Cambridge: Polity Press.

Foucault, Michel. 2002. *Archeologie vědění*. Praha: Hermann a synov.

Halada, Jan. 1996. *Transformace esk knihn kultury v letech 1990-1996: problematika interpersonální a masov komunikace v procesu mezi autorem a tenřem*. Praha: Univerzita Karlova.

Hall, Stuart. 1994. „Notes on Deconstructing ‚the Popular‘“. In: Storey, John (ed.). 1994. *Cultural theory and popular culture: a reader*. New York, Harvester Wheatsheaf.

Hugo, Victor. 1956. *Chrm Matky Boží v Paříži*. Praha, Státní nakladatelství krsn literatury, hudby a umění.

Martucelli, Danilo. 2007. *Sociologie modernity: itinerář 20. století*. Centrum pro studium demokracie a kultury.

¹⁰ U jiného typu literatury – například pvnickch sbírek a spisů, jak uvádí Eco v rozhovoru s Carrierem a de Tonnacem, mohou být rozhodující praktick faktory: sbírku v elektronick podob je možno snadněji aktualizovat, uživatel nemusí dom vlacet tžk balíky pvnick dokumentace atd. Zde znovu upozorňuji na důležitou diferenci v emocionálním vztahu čtenáře k „praktickm“ textům (i zmiovan kuchařky) a beletrii a v jeho čtenářských zvych a rituálech.

¹¹ esk nakladatelsk pole bylo v polistopadov době předmětem dvou velkých výzkumů (Halada 1996, Šmejkalov 1998), jinak je dění v něm mapováno spíš nahodile.

Pistorius, Vladimír. 2003. *Jak se dl kniha: přruka pro nakladatele*. Praha: Paseka.

Striphas, Ted. 2009. *The Late Age of Print: Everyday Book Culture from Consumerism to Control*. Columbia University Press.

řmejkalov, Jiřina. 2000. *Kniha: (k teorii a praxi kniřn kultury)*. Brno: Host.

řmejkalov, Jiřina. 1999. „Marketing silence: on the transformation of the czech book“. *Cultural Policy* 5 (2): 199-218.

řmejkalov, Jiřina. 1998. „Unbinding books: publishing in the czech republic“. In Boorsma, Peter – van Hemel, Annemoon – van der Wielen, Niki (eds.). 1998. *Privatisation and Culture: Experiences in the Arts, Heritage and Cultural Industries*. Kluwer Academic Publishers.

Thompson, John B. 2010. *Merchants of Culture*. London: Polity.

Thompson, John B. 2005. *Books in the Digital Age: The Transformation of Academic and Higher Education Publishing in Britain and the United States*. London: Polity.

De Tonnac, Jean-Phillipe. 2011. „Předmluva“. In Carriere, Jean-Claude – Eco, Umberto. 2011. *Knih se jen tak nezbavme*. Praha: Argo.

Trvncek, Jiř. 2008. *teme?: obyvatel České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host.

1996. *Velk sociologick slovnk. 1, A-O*. Praha: Karolinum.

Zaid, Gabriel. 2004. *So many books: reading and publishing in an age of abundance*. Sort of Books.